

Το σημερινό τεύχος της Ουτοπίας είναι αφιερωμένο στον ποιητή Κώστα Βάρναλη, έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της νεοελληνικής γραμματείας. Ο Βάρναλης (1883-1974) γεννήθηκε στη Βάρνα της Βουλγαρίας. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στις αρχές της δεκαετίας του '20, πήγε στο Παρίσι για ευρύτερες σπουδές. Εργάστηκε ως εκπαιδευτικός και απολύθηκε από καθηγητής για τα φρονήματα και το έργο του. Ο Βάρναλης είναι προπαντός ποιητής. Ταυτόχρονα ήταν πεζογράφος και κριτικός. Χρόνια επίσης συνεργαζόταν με εφημερίδες και περιοδικά. Ιδιαίτερα γόνιμη ήταν η συνεργασία του με την Αυγή, κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο. Ο Βάρναλης δεν απολύθηκε μόνο. Στάλθηκε εξορία μαζί με τον Γληνό, και έζησε όλες τις δυσκολίες της περιόδου της μεταξικής δικτατορίας, της Κατοχής, του Εμφυλίου, της μετεμφυλιακής περιόδου και της δικτατορίας της Χούντας. Πέθανε στις 16 Δεκεμβρίου 1974, πρόλαβε δηλαδή να δει το τέλος και της χουντικής περιόδου.

Στο σημερινό αφιέρωμα θα ήταν αδύνατο να ασχοληθούμε με τις κυριότερες έστω πλευρές του πολύμορφου έργου του Βάρναλη. Εστιάσαμε την προσπάθειά μας κυρίως στο ποιητικό του έργο. Ο Βάρναλης έζησε και δημιούργησε σε μια περίοδο μεταβατική για την ελληνική ποίηση. Έτσι το έργο του βρίσκεται ανάμεσα στην παράδοση και τις πρώτες απόπειρες της μοντέρνας ποίησης. Αυτή η διαπίστωση αφορά κυρίως τη μορφή της ποίησής του. Επειδή η ποίηση του Βάρναλη, ποίηση υψηλή, με βαθύ κοινωνικό περιεχόμενο, είναι περισσότερο σύγχρονη και ουσιαστική από πολλά εγκεφαλικά κατασκευάσματα της «μεταμοντέρνας» εποχής μας. Βέβαια ο Βάρναλης δεν είναι «επικαιρός» όσο θα άξιζε. Δεν ασχολεί συχνά τους θεωρητικούς της Τέχνης ούτε τους φωνακλάδες της δημοσιογραφίας. Το φαινόμενο εξηγείται: και η σχετικά παραδοσιακή μορφή δεν είναι αυτό που ζητάει η αδηφάγα εποχή μας αλλά και οι ιδέες αυτής της ποίησης, η κοινωνική ευαισθησία, η προοδευτικότητα, οι επαναστατικές της στιγμές, δεν είναι αυτό που «πουλάει» σήμερα. Ο Βάρναλης προήλθε από το λαό και έμεινε λαϊκός ποιητής. Ποιητής των καταφρονεμένων, των περιθωριακών, αυτών που δεν είχαν μοίρα στον ήλιο, αλλά και πρωτοποριακός ποιητής, οραματιστής της κομμουνιστικής κοινωνίας. Ο Βάρναλης ήταν και παραμένει μια από τις σημαντικότερες μορφές της νεοελληνικής ποίησης και του αριστερού στοχασμού. Το βραβείο Λένιν δεν ήταν βραβείο πολιτικής σκοπιμότητας. Ήταν ένα δείγμα της διεθνούς ακτινοβολίας του έργου του και της αντίστοιχης αναγνώρισης. Ο Βάρναλης υπήρξε ο πρώτος Έλληνας κομμουνιστής ποιητής.

Η πρόωμη ποίηση του Βάρναλη ήταν διαποτισμένη από την κυρίαρχη τότε εθνική ιδεολογία. Στις αρχές της δεκαετίας του '20, στο Παρίσι, ο Βάρναλης ήλθε σε επαφή με την τότε προοδευτική και μαρξιστική διανόηση. Η απότομη και ριζική μεταστροφή του, εκφράστηκε στο Φως που καίει (1922). Έκτοτε ο Βάρναλης έμεινε σταθερά προσηλωμένος στις ιδέες του, τις οποίες υπηρέτησε με έναν έξοχο λυρισμό, με καταλυτική ειρωνεία, με υψηλού επιπέδου πεζά –με κυριότερο επίτευγμα την Αληθινή Απολογία του Σωκράτη– αλλά και με

τον κριτικό στοχασμό, θρεμμένο με τη βαθιά αρχαιομάθειά του, τη γνώση της νεότερης σκέψης και του μαρξισμού. Ο Βάρναλης, στους δύσκολους καιρούς που έζησε, ειτύχησε να δει την ανάπτυξη όχι μόνο της αριστερής ποίησης και της πεζογραφίας, αλλά και της μαρξιστικής ιστοριογραφίας, της φιλοσοφίας, της οικονομικής θεωρίας κ.λπ.

Το σημερινό αφιέρωμα, αναπόφευκτα περιορισμένο, όπως σημειώσαμε, εστιάζεται κυρίως στο ποιητικό έργο του Βάρναλη. Το πρώτο μελέτημα, της Θ. Μιχαηλίδου, αναφέρεται στα αισθητικά-κριτικά της δεκαετίας του 1910. Ακολουθεί μια εκτενέστερη μελέτη (Β. Αλεξίου) στην οποία επιχειρείται μια συνολικότερη θεώρηση της ποίησης του Βάρναλη. Τα δύο επόμενα άρθρα αναφέρονται στο Φως που καίει (Γ. Λαδογιάννη και Μ. Μαροπούλου). Ο Θ. Γκιούρας, στη συνέχεια, επιχειρεί μια κοινωνικο-φιλοσοφική ανάλυση του Στυλίου, ενός όχι πολύ γνωστού αλλά σημαντικού ποιήματος του Βάρναλη. Ακολουθεί η παρουσίαση ενός ανέκδοτου κειμένου (η πραγματική έξοδος του Μεσολογγίου) από τον Γιάννη Δάλλα και μια παρουσίαση της Αληθινής Απολογίας από τον Ε. Μπιτσάκη. Τα τρία επόμενα μελετήματα (Ευαγγελή Ντάση, Κ. Φρουδάκης και Π. Νούτσος) αναφέρονται σε ιδεολογικές και αισθητικές συζητήσεις σχετικές με το έργο του Βάρναλη. Τέλος, στο αφιέρωμα δημοσιεύεται ένα παλιό κείμενο (1935) του Δημήτρη Γληνού για το έργο του Βάρναλη, καθώς και ένα άρθρο του ίδιου του Βάρναλη για το έργο του φίλου του του Γιάννη Κεφαλληνού.

Εκτός από τα κείμενα του αφιερώματος, στο σημερινό τεύχος δημοσιεύονται δύο κείμενα σχετικά με την έξαρση του αντικομμουνισμού και την επίσημη κρατική τρομοκρατία των ημερών μας. Συγκεκριμένα, ο Δ. Μπελαντής αναλύει την ιδεολογική-πολιτική σημασία και τους στόχους του «μνημονίου για τα εγκλήματα του κομμουνισμού» και ο Δ. Σαραφινός στο άρθρο του με τον τίτλο «Προς ένα παγκόσμιο παρακράτος;» σχολιάζει τις πρόσφατες εκδηλώσεις καταπάτησης των κανόνων του δικαίου (συλλήψεις, ανακρίσεις, παρακολουθήσεις κ.λπ.).

Τέλος, ο αναγνώστης θα διαπίστωσε ότι στην αρχή του τεύχους, στη θέση των επίκαιρων σχολίων, δημοσιεύουμε την ομιλία του Χάρολντ Πίντερ κατά την απονομή του βραβείου Νόμπελ. Θεωρήσαμε ότι το σημαντικό αυτό κείμενο, κείμενο καταδίκης της καπιταλιστικής βαρβαρότητας και υπεράσπισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, έπρεπε να δημοσιευθεί σ' αυτή τη θέση.

Στο σημερινό τεύχος, εκτός από φωτογραφίες κ.λπ. του Βάρναλη, δημοσιεύονται και έργα του χαράκτη Γιάννη Κεφαλληνού (1894-1957), καθηγητή στη Σχολή Καλών Τεχνών, ο οποίος υπήρξε φίλος του Βάρναλη και τον επηρέασε ιδεολογικά κατά την περίοδο της παραμονής του στο Παρίσι. Την επιλογή των έργων του Κεφαλληνού και των φωτογραφικών «ντοκουμέντων» την έκανε η ζωγράφος Μαρία Κοκκίνου.

Ευχαριστίες:

Ευχαριστούμε τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη για την άδεια να χρησιμοποιήσουμε φωτογραφίες από το Αρχείο Βάρναλη. Επίσης ευχαριστούμε τους Φ. Καραγιάννη, Μ. Μανωλάκη και Β. Σέρμπου για την άδεια να δημοσιεύσουμε χαρακτηριστικά και σχέδια του Γιάννη Κεφαλληνού.